

Nijolė Bartašiūnienė

Samprotaujamojo teksto tipas. Mąstymo kryptis. Minties dinamika

Samprotauti – iš prielaidų daryti išvadą, protauti, galvoti, spręsti. (DLKŽ)

Logika – taisyklingas mąstymas, samprotavimų eiga, sveikas protas, vidinis dėsningumas. (TŽŽ)

Jau kelinti metai mokome mokinius rašyti samprotaujamojo tipo tekstus, aiškinau, iš ko sudarytas samprotavimas (aiškinimas ir argumentavimas), tačiau ne taip dažnai tenka skaityti gražius, prasmingus ugdytinių darbus, kuriuose būtų ne tik suvokta tema, bet ir aiški pagrindinė autoriaus mintis, o ją pagrindžiantys teiginiai rodytų mąstymo kryptį, minties dinamiką. Nemažai dėmesio kreipiame į aiškinimo modelius, argumentų rūšis, rašinio, pastraipos struktūrą, bet visai nekalbame apie tai, kokia turėtų būti *viso darbo vidinė logika, samprotavimų eiga, dėsningumas*. Tai paliekame savieigai, atsitiktinumui. Manychiau, kad toks samprotaujamojo rašinio mokymas prilygsta netinkamo namo statybai: svarstome, kokių būdu apšiltinti namą, kokius – plastikinius ar medinius – dėsime langus, šarvuotas duris, kokiais dažais dažysime sienas, o paties namo, jo karkaso tik bet kaip sukalti kuolai styro. O turėtų būti viskas atvirkščiai. Gavęs temą, mokinys *turi galvoti ne apie tai, ką aš žinau* (kokius kūrinius, publicistinius straipsnius skaičiau, kokias TV laidas mačiau ar pan.), *o ką aš noriu pasakyti ta tema*. Tuomet rašymo metu buvusi *pasyvi* mokinio pozicija – perpasakoti, atgaminti, ką žinau, – virsta *aktyviąja* – įrodyti savo tezės teisingumą. Pasikeitęs uždavinys iškart pareikalaus apmąstyti savo minties kryptingumą, jos dinamiką. Logikos numatymas, jos ieškojimas turėtų būti būsimo rašinio kūrimo, o ne tik komponavimo pagrindas.

Kad rašinys turėtų tvirtą loginį „stuburą“, reikia atlikti tam tikrus darbus. Pirmieji etapai įprasti.

RAŠINIO TEMOS (PAVADINIMO) PASIRINKIMAS

Jeigu tik yra pasirinkimo galimybė, reikia rinktis tą temą (rašinio pavadinimą), kuri pasirodė įdomi, patraukė akį ir „uždegė“ rašyti. Svarbiausia, ar turime savo nuomonę, o paskui – ar pakankamai medžiagos (juk per egzaminą nebėgsi į biblioteką ar prie kompiuterio). Visada bus pateikiama diskutuotina tema (jei iš pirmo žvilgsnio ji, tiksliau, temos formuluotė, pasirodys neproblemiška, nebūtinai taip

ir yra, bet apie tai kiek vėliau). Tad rašinys turėtų intriguoti, būti įdomus ne tik rašyti, bet ir skaityti.

RAŠINIO TEMOS (PAVADINIMO) SUVOKIMAS, RAKTINIŲ ŽODŽIŲ IŠSIAIŠKINIMAS

Tema suvokiama aiškinanantis temoje (pavadinime) pavartotų žodžių reikšmes ir ieškant jų sinonimų. Pavyzdžiui, tema **„Populiarioji kultūra skurdina žmogaus dvasią“**:

Populiarus – plačiai paplitęs, įžymus, garsus, žinomas, mėgstamas, labai nesudėtingas.

Kultūra – visa, ką žmonija sukūrė fiziniu ir protiniu darbu; tobulumo laipsnis, pasiektas kurioje nors srityje; išsimokslinimas, išsilavinimas.

(Kai žodžio reikšmės nelabai apibrėžia objektą, tuomet reikia pačiam nusistatyti kultūros sritis, apie kurias daugiausiai žinoma, pavyzdžiui, muzika, TV laidos, spauda...)

Skurdina – menkina, bukina, daro primityvų, prastina.

Dvasia – siela, psichinės žmogaus jėgos, t. y. vidinis pasaulis: mintys, jausmai, savybės.

Junginio „populiarioji kultūra“ sinonimai: *pop kultūra, masinė kultūra, „popsas“*.

Šis darbas naudingas dviem požiūriais: 1) išsiaiškinama tema, jos ribos; 2) praturtinamas žodynas, vėliau rašant, redaguojant tekstą, galima bus pasinaudoti surinkta medžiaga.

PAGRINDINĖS MINTIES (SAVO POŽIŪRIO) NUSTATYMAS

Pagrindinė rašinio mintis – tai viso samprotaujamojo teksto pamatas, „stuburas“. Jo gijos *turi eiti per visą rašinį*, būti jo leitmotyvu, „suvaldyti“ minties vingius, argumentus. Samprotaujamojo teksto asmeninė autoriaus pozicija turi būti aiški nuo pradžių, tik rašymo procesas praskleis vis naujus jos aspektus, prieštaravimus. (Rašant interpretaciją, atvirksčiai: kūrinio idėja, vertybės, kaip prasmingiausi akcentai, paliekama išvadoms). Neturėdami tvirto samprotaujamojo rašinio pamato, sukursime tik mozaikiško tipo tekstą, kalbantį, kas tik „šauka į galvą“ ta tema.

Pagrindinės minties nustatymo etapas gali būti ir lengvas, ir sudėtingesnis. Tai priklauso nuo to, kaip suformuluota rašinio tema (pavadinimas). *Temos gali būti pateiktos ketveriopomis formuluotėmis*. Pirmosios (1, 2) lengvesnės, nes nustatoma savo pagrindinė mintis – tezė – asmeninis požiūris. Sunkesnės – 3, 4 tipo formuluotės, nes reikalauja papildomų gebėjimų.

1. Teiginys – idėja – tezė:

„Populiarioji kultūra skurdina žmogaus dvasią“

„Taisyklės ir pavyzdžiai žudo meną“ (V. Gezlitas)

„Rūpindamasis kitų laime, rasi ir savąją“

„Kultūra yra svarbesnė nei ekonomika“

„Maištavimas – subrendusios asmenybės požymis“

Kaip matome, pagrindinė mintis pasufleruota, belieka sutikti (įrodyti ją) arba paprieštarauti (paneigti, dažniausiai pridedant priešdėlį **ne**: „...**neskurdina** žmogaus dvasios“, „...**ne**žudo meno“, „...**nerasi** savosios“, arba „ekonomika yra svarbesnė nei kultūra“).

Kitos formuluotės (*tezė – teiginys – idėja*) nesunkiai „perdirbamos“, dažniausiai tik papildomos, truputį praplečiamos, pavyzdžiui:

„Tik meilėje subręsta žmogaus siela“

(Meilė ne tik brandina, bet gali ir sugniuždyti žmogų)

„Gyvenimas yra žiaurus, bet jo grožis neišbėstantis“

(Gyvenimas yra žiaurus, o jo grožis reliatyvus)

„Nelaimė – didžiausia gyvenimo mokykla“ (Volteras)

(Ne tik nelaimė, bet ir laimė, sėkmė – didžiausia gyvenimo mokykla)

Tačiau pasirinkus tokį kelią, rašinio įžangoje būtina nusakyti dalinį temos pakeitimą (toks pakeitimas negalimas per egzaminą, jei nėra prie užduoties parašytų sąlygų: įrodyti arba paneigti teiginį), antraip temą grindžiantys teiginiai bus alogiški, nutolę nuo nurodytos temos. Be to, reikia mokinius įspėti, kad rašinys turėtų būti pozityvus, tad vertėtų atsisakyti asmeninio požiūrio, turinčio tik negatyvią poziciją.

2. Uždarąjo tipo klausimai:

„Ar praeitis reikšminga šiuolaikiniam žmogui?“

„Ar apie tautos idealus galima spręsti iš reklamų?“

„Ar mokslo pažanga daro žmogų laimingą?“

„Ką renkasi šiuolaikinis žmogus: namus Tėvynėje ar pasaulyje?“

„Ar reikalingi šiuolaikinei visuomenei didvyriai?“

Formuluojant savo pagrindinę mintį (asmeninį požiūrį), dažniausiai tereikia atsakyti *t a i p a r n e*, pavyzdžiui:

„Ne, mokslo pažanga negali padaryti žmogaus laimingo“

„Taip, praeitis yra reikšminga šiuolaikiniam žmogui“

„Šiuolaikinis žmogus renkasi namus pasaulyje“

„Ne, šiuolaikinei visuomenei didvyriai nereikalingi“.

3. Atvirojo tipo klausimai:

„Kokios moralinės atramos reikalingiausios šiuolaikiniam žmogui?“

„Kokie veiksniai lemia tautos stiprybę?“

„Ką reiškia būti laisvu žmogumi?“

„Ką reiškia maištauti?“

Temos *formuluotė nurodo tik samprotavimų kryptį*, bet palieka autoriui teisę formuluoti savo rašinio idėją – pagrindinę mintį (asmeninį požiūrį). O tai mokiniui yra šiek tiek sunkiau, nes jis *pradžioje turi pasirinkti objektus* – moralines atramas, nulemiančius tautos dorovę veiksnius bei laisvės sampratas. Pavyzdžiui:

„Šiuolaikiniam žmogui reikalingos šios moralinės atramos – x, y, z.“

„Tautos stiprybę lemia x, y, z.“

Klaidingas, nevienareikšmis savo svoriu ir prasme jų (x, y, z) pasirinkimas rašinį padarys menkesnį, neįtikinamą, nesvarų. **(gal temos čia neryškinti; nelabai aišku, kaip visa tai pateikti)**

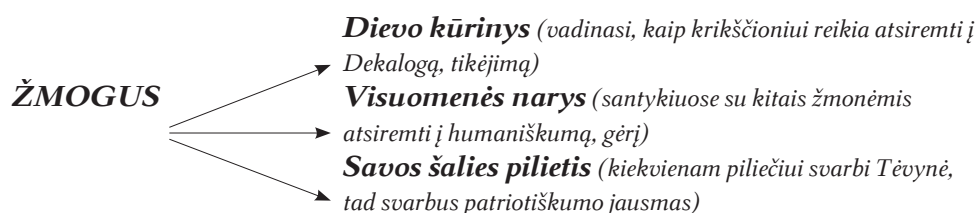
Kartais atsakymą į atvirą klausimą galima rasti greitai, prisiminus ir pasirėmus per įvairias pamokas girdėtomis sąvokomis, teorijomis, sampratomis. Pavyzdžiui, atsakant į klausimą, kokie veiksniai lemia tautos stiprybę, galima pasinaudoti Mikalojaus Daukšos „Postilės“ prakalboje įvardytais tautos požymiais: *t e r i t o r i j a, k u l t ū r a, k a l b a*. Mąstant apie maištavimo prasmę, tiktų pasiremti filosofo Antano Maceinos pamąstymais apie *p r o m e t ė j i š k a j ė*, *l i u c i f e r i š k a j ė* maištą bei modernistinėje kultūroje atsiradusį *s i z i f i š k a j ė*. Atsakant į klausimą, kokios moralinės atramos reikalingos šiuolaikiniam žmogui, – puiki parama per literatūros ir etikos pamokas girdėta tradicinė teorija apie svarbiausias vertybes, pasak Sokrato, būties stulpus, mene (literatūroje), taip pat ir gyvenime: *t i e s a, g ė r i s i r g r o ž i s*. Teorijos tradiciškumas ir yra teiginių vienareikšmiškumo, lygiavertiškumo tvirto rašinio logikos „stuburo“ garantas.

Kartais savo požiūrį – rašinio idėją – galima susieti su perskaitytos knygos turiniu. Pavyzdžiui, įrodant teiginį: tik meilėje subręsta žmogus, kodėl nepasinaudoti Ignas Šeinius romano „Kuprelis“ siužetine meilės linija. Įsimylėjęs Gundę Kuprelis pasikeičia:

- 1) pradeda kreipti dėmesį į savo išvaizdą, sustiprėja meniniai gebėjimai (*s a v i r e a l i z a c i j a*).
- 2) domisi Gundės gyvenimu, galvoja apie ją (*a l t r u i z m a s*).
- 3) netekęs meilės, išgyvena, dvasiškai sustiprėja, suranda kitą gyvenimo prasmę (*D v a s i n ė s t i p r y b ė. K ū r y b a*).
- 4)

Neturint „paruošto“ atsakymo, tenka pačiam ieškoti objektų, tapsiančių pagrindinės minties akcentais. Tokiu atveju dažniausiai teks atsiremti į kitus temos žodžius. Pavyzdžiui:

- šiuolaikiniam žmogui (Kodėl šiuolaikiniam? Jei jos reikalingiausios, vadinasi, amžinos, laiko patikrintos. Tai bus galima aptarti įžangoje.)
- reikalingiausios (Vadinasi, susijusios su pačiais svarbiausiais žmogaus būties aspektais. Kokie jie?)

Dabar galima formuluoti būsimo rašinio pagrindinę mintį – „**Reikalingiausios žmogaus moralinės atramos yra tikėjimas, humaniškumas ir patriotiškumas**“.

4. Temos:

„**Moralinė atsakomybė šiandien**“

„**Jauno žmogaus būdai realizuoti save šiuolaikinėje visuomenėje**“

„**Vaikystės potyrių našta ir nauda gyvenimo kelio ieškančiam žmogui**“

Šis temos formuluočių tipas taip pat kaip ankstesnis priklauso sudėtingesnei grupei, nes leidžia įžvelgti tik samprotavimo kryptį, o rašinio tezė reikia suformuluoti pačiam. Pavyzdžiui:

„Moralinė atsakomybė šiandien – nėra vertybė“

„Meno gali mano gyvenime yra labai didelė“

Reikia pasakyti, kad tokių temų formuluočių geriau vengti, nes kai kurios (pavyzdžiui, „Meno galia“) yra labai plačios, neapibrėžtos ir neleidžia patikrinti, kaip mokinys suvokia temą, jos specifiškumą, išlieka didelė pagunda rašyti viską, ką žinau ta tema.

AIŠKINIMASIS, KOKS TURĖTŲ BŪTI RAŠINYS: POLEMINIS
AR PROBLEMİNIS (kol egzistuoja skirtingas tų dviejų tipų rašinių vertinimas, vertėtų to paisyti)

Kai kurių temų formulotės iš pirmo žvilgsnio, atrodytų, sunkiai „pritempiamos“ prie probleminio ar poleminio rašinio, pavyzdžiui: „Ką reiškia būti laisvu žmogumi?“ „Kokios moralinės atramos reikalingos šiuolaikiniam žmogui?“ ir pan., nes orientuoja į aiškinimą, bet kai mokinys suformuluoja pagrindinę rašinio mintį – savo poziciją, tada ir atsiranda poreikis įrodyti jos teisingumą. Jam privalu, mintis grindžiant argumentais, išaiškinti, *kodėl* taip manoma, *kas lemia* šį reiškinį, *kokios* galimos jo *pasekmės*, ir t. t. Be to, kiekviena tezė turi antitezę, pavyzdžiui: „Populiarioji kultūra skurdina žmogaus dvasią“ – „Populiarioji kultūra neskurdira žmogaus dvasios“. (Juk gali atsirasti žmonių, norinčių įrodyti pastarąją mintį.) Vadinasi, visi rašiniai yra probleminiai, diskutuoti.

Problemīnio rašinio dėstymo pastraipos struktūra gali būti dvejopa:

1. Teminis sakiny	2. Teminis sakiny
Argumentas	Argumentas
Argumentas	Kontrargumentas
Išvada	Išvada

Mokinio pastraipos struktūra išduoda jo, kaip autoriaus, pozityvų požiūrį į nagrinėjamą problemą / arba problemos įžvelgimą, jos konstatavimą. Problemīnis rašinys nereikalauja kito požiūrio, sampratos įvertinimo, bet nuo problemīnio iki poleminio rašinio mažytis žingsnelis.

Problemīnis ir poleminis rašiniai iš esmės panašūs: negalima vienareikšmiškai įvertinti, ginčyti su tuo, kas nediskutuotina, yra aksioma. Tik *poleminis rašinys reikalauja papildomos funkcijos* – ne tik suvokti nagrinėjamą temą sudėtingumą, pateikti kitas to reiškinio sampratas, bet jas ir kritiškai įvertinti.

Polemikos reikalavimai:

- privalu pateikti savo nuomonę;
- nuomonę būtina paaiškinti ir argumentuoti;
- argumentuotai išanalizuoti ir atremti oponentų (priešiškas / skirtingas) nuomones arba joms pritarti;
- pasitelkti kritinį mąstymą;
- polemizuoti pagarbiai.

Taisant bandomojo egzamino samprotaujamojo poleminio rašinio („Ką reiškia būti laisvu žmogumi“) darbus, buvo nesunku pastebėti, kad mokiniai nemoka kritiškai ir pagrįstai įvertinti priešingą / skirtingą nuomonę, tad praktiškai mažai kam buvo galima už polemiką parašyti maksimumą taškų. Tokios situacijos priežastis – pagrindinės minties neturėjimas: kai neturi ko įrodinėti, neturi dėl ko ir ginčytis.

Poleminio rašinio dėstymo pastraipos struktūra:

Teminis sakiny

Argumentas

Kontrargumentas (jo įvertinimas)

Išvada (apimanti argumento ir kontrargumento svarbiausius akcentus).

**SAMPROTAVIMŲ EIGOS NUSTATYMAS
(TEMĄ PAGRINDŽIANČIŲ TEIGINIŲ KŪRIMAS)**

Samprotavimo dėsningumas, rašinio logikos „stuburas“ dabar nėra vertinamas. Tačiau šis procesas yra vertinamas rašant interpretaciją: norint gauti didžiausią taškų skaičių (5) už teksto analizę, *būtina pasirinkti analizės kryptį*. Tad logiška, kad toks reikalavimas turėtų atsirasti vertinant ir samprotaujamąjį rašinį. Tuo labiau kad kryptingumas yra tiesiogiai susijęs su turinio pirmuoju aspektu – tema, pagrindinė mintis ir ją pagrindžiantys teiginiai. Skaitant mokinių rašinius akivaizdus vienas dėsningumas – darbai, įvertinti didžiausiu balų skaičiumi (3) už temos atskleidimą, turi į vieną visumą jungiančią mintį. Pavyzdžiui:

1. Išsikovojus laisvę, dažnai pamirštama ją puoselėti.
2. Laisvą žmogų užgriūva ne tik daugybė naujovių, bet ir didelė atsakomybė.
3. Laisvė – tai galimybės, o galimybės savo įvairiapusiškumu yra lygiai tiek pat pavojingos, tiek ir naudingos.

Šiuo atveju pasirinkta darbo kryptis – laisvo žmogaus ypatybės: puoselėjimas, atsakomybė, galimybės.

Kitas pavyzdys (temos aspektas įvertintas 2 taškais, nes **tik pirmieji du teiginiai dera tarpusavy, remiasi vienu skirstymo pagrindu**):

1. Pirmiausia laisvė – tai individualumas.
2. Būdama laisva, aš turiu ne tik privilegijų, bet ir įsipareigojimų.
3. Galų gale, ar mes, gyvendami modernioje, vis platesnių pažiūrų besilaikančioje visuomenėje, kai vadiname save laisviausiais žmonėmis per visą žmonijos istoriją, iš tiesų neprarandame laisvės? Juk didžiausias jos priešas – priklausomybė nuo daiktų.

Pavyzdys, kai temos aspektas įvertintas 1 tašku, nes pateikti **teiginiai padriki, neturintys vienaarūšiškumo**:

1. Dar prieš Kristaus gimimą žmonių giminė buvo varžoma.
2. Apie tai, kaip žmonės gynė savo norą nevaržomai gyventi, mes sužinome ne tik iš istorinių faktų, bet ir iš įvairiausios grožinės literatūros.
3. Tai vyksta ir šiandieniniame gyvenime. Žmonės lygiai taip pat kovoja už laisvą gyvenimą, už norą būti išgirstam ir suprastam.
4. Bet šiandien aktualiausia laisvo žodžio, elgesio, noro išsiskirti iš minios tema.

Bėda dar ir ta, kad mokiniai ne tik neapmąsto savo įrodymo krypties, eigos, bet nemoka kurti teminių sakinių – teiginių pagrindžiančių teiginių. Mąstymo netvarka, chaosas atspindi ir reiškiant mintį.

Lentelėje kitu šriftu pažymėtas poleminio rašinio samprotavimų krypties, dinamikos aspektas, taip pat pateikiamas aprašų paaiškinimas:

Aspektas	Taškai	Aprašai	Paaiškinimas
Tema, pagrindinė mintis ir ją pagrindžiančių teiginių logika (samprotavimų eiga)	3	Tema suvokta. Aiški pagrindinė mintis ir ją pagrindžiantys teiginiai turi taisyklingą samprotavimų eigą / arba samprotavimas turi nežymių vidinio dėsningumo trūkumų.	Suvoktas analizuojamas objektas. Darbas turi aiškią pagrindinę mintį, vedamą per visą rašinį (įžangoje yra įvestis į savo požiūrį / arba iškeltas probleminis klausimas, o išvadose pagrindinė mintis galutinai suformuluojama, papildant dėstymo pastraipose išsakytomis reikšmėmis. Dėstymo samprotavimų eiga galima dvejopa: 1) pagrindinė mintis „suskaldoma etapais“ ir tik viso dėstymo pastraipos „susumuoja“ pagrindinę mintį*; 2) kiekvienos pastraipos teiginys yra pagrindinės minties atspindys, tik smulkesnis, analizuojantis vieną kurį nors pagrindinės minties aspektą**. Nežymūs samprotavimo trūkumai, kai mažesnėje dėstymo dalyje nesilaikoma loginio skirstymo tam tikru pagrindu, t. y. pasirenkamųjų aspektų vienanariškumo***.
	2	Tema suvokta iš dalies: per siaurai arba per plačiai, esama nukrypimų nuo temos / stinga prasminių akcentų. Nepakankamai aiški pagrindinė mintis. Samprotavimas neturi vidinio dėsningumo, padrikas.	Analizuojamas reiškinys ar objektas susiaurinamas arba nemotyvuotai išplėtojamas, nukrypstant nuo užduotos temos / temų atskleidžia argumentai, bet ne visada mokama formuluoti pagrindinę mintį grindžiančius teiginius – teminius sakinius. Pagrindinė rašinio mintis numanoma, bet jos nusakymas netikslus arba dalinis. Neaiški samprotavimų eigos logika: teiginiai nėra tolygios reikšmės, viena pastraipos mintis uždengia kitą.
	1	Bent pusė parašyto teksto susijusi su tema / neaiški pagrindinė mintis. Painus samprotavimas.	Bent pusė darbo yra susijusi su tema (ją gali atskleisti ir argumentai). Pagrindinės minties – asmeninio požiūrio – negalima suvokti, nes samprotavimas painus, nelogiškas.
	0	Užduoties tema nesuvokta, daugiau nei pusė rašinio parašyta visai kita, nei nurodyta tema.	Didesnėje darbo dalyje kalbama ne ta tema.

DĖSTYMO SAMPROTAVIMO EIGA

Kuriant asmeninį požiūrį grindžiančius teiginius – teminius sakinius – reikia pasirinkti kurį nors vieną, patogesnį, įdomesnį nagrinėjamam klausimui įrodymo būdą. Kaip minėjau, jie yra du:

I. Pagrindinė mintis „suskaldoma etapais“ ir tik viso dėstymo pastraipos atskleidžia pagrindinę mintį.

Pavyzdžiai:

Tema: **„Žmogaus ir gamtos santykis dramatiškai pakito“**

Ją pagrindžiantys teiginiai:

1. Praeities žmogaus santykis su gamta buvo pagarbus, artimas, emocinis, nulemtas panteistinės pasaulėžiūros.
2. Dažniausiai sumaterialėjusiam dabarties žmogui gamta – verslo objektas, pajamų šaltinis, pramogų vieta.
3. Tik nedaugelis šiuolaikinių žmonių stengiasi sustabdyti gamtos nykimo procesą, išsaugoti tai, kas liko.

(kas čia? kaip pateikti?) Praeities pozityvas + dabarties negatyvas su nedidelėmis išimtimis = dramatiškai pakitęs santykis

Tema: **„Tik meilėje subręsta žmogaus siela“** (remtis Šeinaus romano „Kuprelis“ medžiaga)

Ją pagrindžiantys teiginiai:

1. Tik sutikęs giminišką mylimą sielą, žmogus tampa tikruoju Dievo kūrinium, gebančiu atskleisti visą savo grožį, tikrąjį „aš“, talentus.
2. Meilė atveria žmogui akis, padeda tapti altruistine asmenybe, siekiančia laimės artimui.
3. Net ir patyręs nelaimingą meilę, žmogus tampa brandesnis, dvasiškai sustiprėja, ima ieškoti gyvenimo prasmės.

(kas čia? kaip pateikti?) Savirealizacija + mokėjimas duoti + dvasinė stiprybė = branda

II. Kiekvienos pastraipos teminis sakinys yra pagrindinės minties atspindys, tik smulkesnis, analizuojantis vieną kurį nors pagrindinės minties aspektą.

Pavyzdžiai:

Tema: **„Žmogaus ir gamtos santykis dramatiškai pakito“**

Ją pagrindžiantys teiginiai:

1. Kadaisė teikusi žmogui natūralų maistą, gryną orą ir tyrą vandenį, dabar gamta teršiama, genetiškai ir chemiškai „tobulinama“.
2. Gamta, buvusi žmogui sielos atgaiva, įkvėpimo šaltiniu, net katarsiu, dabar virto hedonistinių malonumų vieta.
3. Gamtos pasaulis, anksčiau buvęs garbinimo, dievybių objektu, tapo pelningu žmogaus verslo objektu, pinigų šaltiniu.

Tema: **„Gyvenimas kartais atrodo žiaurus, bet jo grožis neišbėstantis“**

Ją pagrindžiantys teiginiai:

1. Fiziškai susiluošinus, susirgus sunkiai pagydoma liga, atsiveria kita, iki tol nematoma dvasinė gyvenimo pusė, atrandami slypėję gebėjimai.

2. Patyrus materialinius nuostolius, kurie, rodos, sugriauna gyvenimą, tik priverčia žmogų stengtis nestovėti vietoje, koncentruoti savo jėgas ir suvokti, kad ne piniguose laimė.
3. Dideli dvasiniai išgyvenimai ne tik gniuždo žmogaus dvasią, bet ir stiprina, grūdina, verčia džiaugtis ir įvertinti tai, ką turi.

(kas čia? kaip pateikti?) Nežymūs samprotavimo trūkumai, kai mažesnėje dėstymo dalyje nesilaikoma loginio skirstymo tam tikru pagrindu, t. y. pasirenkamųjų aspektų vienaarūšiškumo.

Pavyzdžiai:

Tema: „**Žmogaus ir gamtos santykis dramatiškai pakito**“

Ją pagrindžiantys teiginiai:

1. Praeities žmogus suvokė save kaip gamtos dalį, todėl gerbė ją, mylėjo.
2. Dabarties žmogus negailestingai niokoja ir teršia gamtą, nes idealizuoja mokslo pažangą, pinigus.
3. **(kas čia? kaip pateikti?)** Asmeninis mano santykis su gamta paženklintas pagarba ir emociniu ryšiu.

(kas čia? kaip pateikti?)

Praeitis --- Dabartis --- Aš

PAGRINDINĘ MINTĮ PAGRINDŽIANČIŲ TEIGINIŲ EILIŠKUMO NUSTATYMAS

Kai turime sukurtus smulkesnius teiginius, belieka juos išdėlioti rašinyje tam tikra seka.

Pirmas būdas – remiamasi teiginių svarumu:

- 1) Vidutinio stiprumo teiginys (padaromas įspūdis skaitytojui);
- 2) Silpniausias teiginys (po stipresnės pradžios nespėja išblėsti įspūdis);
- 3) Stipriausias teiginys (efektinga pabaiga sudaro stipraus viso rašinio įspūdį)

(kas čia? kaip pateikti?) Ne be reikalo sakoma: „Pagal rūbą sutinka, pagal protą palydi“.

Antras būdas – remiamasi chronologijos principu:

- nuo paprastesnio, primityvesnio prie sudėtingesnio, pavyzdžiui:
 - 1) gamta – maistas;
 - 2) gamta – poilsio, atgaivos, įkvėpimo šaltinis;
 - 3) gamta – dievų šventovė.
- laikantis laiko chronologijos, pavyzdžiui:
 - 1) praeitis;
 - 2) dabartis;
 - 3) ateitis.

Išmokius mokinius šios paprastos mąstymo „planavimo“ abėcėlės, samprotaujamasis rašinys tikrai įgaus tvirtą logikos „stuburą“, bus pakankamai aiškus. Tuomet beliks pasirūpinti argumentų svarumu ir verte.